

„Na początku było Słowo” (J 1,1) Biblia w życiu luterńskiej wspólnoty

Dokument studyjny dotyczący
luterńskiej hermeneutyki

THE
LUTHERAN
WORLD
FEDERATION

„Na początku było Słowo” (J 1,1)
Biblia w życiu luterańskiej wspólnoty

**Dokument studyjny dotyczący
lutrańskiej hermeneutyki**

© The Lutheran World Federation, 2016

Wydawca: Department for Theology and Public Witness LWF [Wydział Teologii i Publicznego Świadectwa Światowej Federacji Luterkańskiej].

Wydawca tłumaczenia polskiego: Wydawnictwo Warto

Tłumaczenie: Monika Mendroch

Redakcja merytoryczna: Komitet Krajowy Światowej Federacji Luterkańskiej / Jerzy Sojka

Podstawą tłumaczenia była wersja angielska dokumentu: *"In the beginning was the Word" (Jn 1:1): The Bible in the Life of the Lutheran Communion. A Study Document on Lutheran Hermeneutics* [Geneva 2016]. Tłumaczenie skonsultowano z wersją niemiecką dokumentu: *„Im Anfang war das Wort“ (Joh 1,1): Die Bibel im Leben der lutherischen Gemeinschaft. Ein Studierendokument zur lutherischen Hermeneutik*, [Genf 2016]. Obie wersje językowe dostępne są w formie elektronicznej na: <https://www.lutheranworld.org/content/beginning-was-word-bible-life-lutheran-communion> (dostęp: 18.02.2017).

Teksty biblijne przytoczono za: *Biblia to jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Nowy przekład z języków hebrajskiego i greckiego opracowany przez Komisję Przekładu Pisma Świętego*, Warszawa 1996.

Odniesienia do tekstów autorstwa Marcina Lutra przytaczane według edycji krytycznej: *D. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe*, Weimar 1883-2009 [skrót: WA]

Opracowanie graficzne: Karolina Węglarzy

Fotografia na okładce: LWF/Iris J. Benesch

Tłumaczenie i wydanie dokumentów w języku polskim zostało wykonane na zlecenie Kancelarii Biskupa Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP.

Publikacja została sfinansowana ze środków Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP.

Spis treści

Przedmowa • 7

1. Wprowadzenie: Koncentracja Kościołów luterańskich na Biblii i jej interpretacji • 9

2. Co znaczy *sola Scriptura*? Czytanie Biblii w świetle Reformacji luterańskiej • 19

2.1 Luterskie rozumienie i egzegeza Biblii • 19

2.2 *Sola Scriptura* i tradycja Kościoła • 21

2.3 Paradoks rozumienia: objawienie i interpretacja • 22

3. Wyzwania dla dzisiejszego interpretowania Biblii • 25

3.1 Kontekstualna interpretacja Biblii pośród różnorodności kulturowej • 25

3.2 Nieustający proces tłumaczenia • 26

3.3 Historyczno-krytyczne czytanie Bożego Słowa • 27

3.4 Biblia jako księga przekazująca doświadczenie kontaktu z żywym Bogiem • 27

3.5 Kościół jako przestrzeń rezonansowa Biblii • 28

3.6 Napięcie pomiędzy tym, co powszechne, a tym, co szczególne • 29

3.7 Rozważania metodologiczne: różne spirale hermeneutyczne • 29

4. Możliwości czytania i rozumienia Biblii w XXI wieku • 31

4.1 Wspólna płaszczyzna • 31

4.2 Różnorodność znaczeń • 32

4.3 Globalne dialogi • 33

4.4 Luterański znak firmowy • 34

5. Rekomendacje • 37

Grupa robocza • 39

Przedmowa

Martin Junge

W ciągu ostatnich czterech lat trwały intensywne prace nad dokumentem studyjnym dotyczącym biblijnej hermeneutyki. W świetle jubileuszu 500 lat Reformacji luterańska wspólnota postanowiła ponownie przyjrzeć się swoim korzeniom teologicznym i teologicznej tożsamości. Sercem Reformacji było ponowne odkrycie mocy Słowa Bożego, a nowy nacisk interpretacyjny na centralność zbawionego dzieła Chrystusa ożywił Reformację.

Jednak gdy świętujemy ten dar Pisma Świętego, mamy świadomość, że istnieją napięcia dotyczące tego, w jaki sposób powinno ono być czytane, a jego znaczenie rozwinięte w różnych kontekstach. Studyjny proces dotyczący hermeneutyki połączył ze sobą teologów luterańskich ze wszystkich regionów luterańskiej wspólnoty, jak i przedstawicieli innych wyznań. Ich zadaniem było czytać wybrane teksty biblijne w świetle interpretacyjnych tradycji reformatorskich i w odpowiedzi na lokalne i globalne problemy.

Efekt tego kompleksowego, długoterminowego procesu został opublikowany w trzech tomach (czwarty jest w przygotowaniu), a pozyskane w nim zrozumienie zostało streszczone w tym dokumencie, który ma służyć całej wspólnocie Światowej Federacji Luterańskiej (ŚFL). Druga część tego dokumentu przedstawia podstawowe zasady biblijnej hermeneutyki Lutera, podkreśla dynamiczny charakter jego sposobu czytania Biblii z odniesieniem do tradycji kościelnych i zwraca uwagę na to, jak bardzo centralnym była dla Reformatorów interpretacja Pisma Świętego. Trzecia część dotyczy pewnych wyzwań, z którymi luterańska wspólnota musi się zmierzyć, czytając dzisiaj Biblię, a część czwarta omawia obiecujące możliwości

wspólnej lektury Biblii, jakie otwierają się przed luterańską wspólnotą. Ostatnia część zawiera rekomendacje dla wspólnoty ŚFL, sugerujące, w jaki sposób procesy wzajemnego uczenia się i wspólnego świadczania mogą zostać ożywione przez czytanie i interpretowanie Pisma Świętego.

Podczas posiedzenia w Wittenberdze w czerwcu 2016 roku Rada ŚFL przyjęła oświadczenie hermeneutyczne i sformułowała dwie rekomendacje. Po pierwsze, zaleciła, by Kościoły członkowskie przeczytały ten dokument i zastosowały go, by upewnić się, że Kościoły krytycznie angażują się w swoje interpretacyjne obowiązki na różnych poziomach. Po drugie, Rada zachęciła Kościoły członkowskie i Biuro Wspólnoty, by kluczowe elementy tego dokumentu wprowadziły w obchody 500 lat Reformacji. Obchody jubileuszu 500 lat Reformacji nie mogą przejść obojętnie obok swojego biblijnego dziedzictwa.

Polecam wam ten dokument studyjny i zachęcam wspólnotę i wszystkich chrześcijan, żebyśmy w trakcie świętowania jubileuszu Reformacji zwrócili się w stronę biblijnych korzeni naszej wiary i życia.

1. Wprowadzenie: Koncentracja Kościołów luterańskich na Biblii i jej interpretacji

1. Jubileusz 500 lat Reformacji w 2017 roku stanowi dla luterańskiej wspólnoty wyzwanie do ponownego rozważenia jej teologicznych korzeni i teologicznej tożsamości. Najważniejsze w realizacji tego celu jest skupienie się na Biblii. Wszystkie Kościoły i świecki świat dostrzegają fakt, że jednym z głównych wkładów Reformacji w chrześcijaństwo i społeczeństwo był jej szczególny nacisk na Biblię i jej interpretację. Reformacja, za której symboliczny początek uznaje się opublikowanie przez Lutera „95 tez” w październiku 1517 roku, na nowo skierowała uwagę na Biblię jako źródło życia wszystkich ludzi i nauczania Kościoła. Nie można dzisiaj odpowiednio docenić szczególnego luterańskiego rozumienia Kościoła i życia chrześcijańskiego bez brania pod uwagę centralnego miejsca, jakie zajmuje Biblia, oraz zasad dotyczących interpretowania biblijnych tekstów. Ponadto w okresie Reformacji Biblia stała się powszechnie dostępna. Była tłumaczona na lokalne języki, a jej drukowane egzemplarze sprzedawano w przystępnych cenach. Celem było umożliwienie ludziom samodzielnego czytania Biblii, co zakładało wkład Reformacji w system edukacji, czyli naukę czytania i solidnej interpretacji tekstów biblijnych. To założenie sprawiło, że wielu chrześcijan poczuło się pewnie w wyrabianiu sobie własnej opinii na temat Bożej woli i Słowa dla ich własnego życia i wspólnego życia w Kościele i w społeczeństwie.
2. Jubileusz 500 lat Reformacji jest dla ŚFL okazją do podkreślenia nadrzędnego znaczenia Biblii w Kościele i w życiu każdego chrześcijanina.

Biblia przedstawia Boże Słowo światu jako słowo życia dla wszystkich ludzi, którzy są na różne sposoby uwikłani w winę i którym grożą siły szkodzące życiu i prowadzące do śmierci. Biblia jest jedynym Pismem Świętym dla Kościoła, jest centralnym źródłem i normą kościelnego nauczania i praktyki. Dla luterańskiej tożsamości kluczowe jest to, że wiara jest oparta o świadectwo Pisma Świętego. Przykładem takiego kluczowego znaczenia Pisma Świętego dla praktyki chrześcijańskiej mogą być pierwsza i druga z „95 tez” Lutera z roku 1517:

Gdy Pan i Mistrz nasz Jezus Chrystus powiada: «pokutujcie» (Mt 4,17), to chce, aby całe życie wiernych było nieustanną pokutą. W żaden sposób nie można pod wyrazem «pokutujcie» rozumieć sakramentu pokuty, to jest spowiedzi i zadośćuczynienia, które kapłan sprawuje¹.

3. Już tutaj możemy zauważyć, jak na podstawie Biblii Luter krytykował jeden ze zwyczajów Kościoła, żeby ustanowić właściwszą praktykę. W późniejszym czasie to jego dążenie do opierania całego nauczania i praktyk Kościoła na Piśmie Świętym zostało podsumowane łacińskim sformułowaniem *sola Scriptura* (tylko Pismo). To sformułowanie nie jest skierowane przeciwko kościelnym tradycjom jako takim, ale raczej przeciwko zaprzeczaniu, że Pismo Święte pełni niezależną i krytyczną rolę w życiu Kościoła i kościelnym procesie podejmowania decyzji. Zatem *sola Scriptura* stawia przed Kościołem trudne zadanie, jakim było rozwinięcie postawy eklezjalnego samokrytycyzmu wychodzącego od Pisma Świętego. Z tym wiąże się trwały obowiązek Kościołów luterańskich krytycznej analizy sposobu, w jaki wykorzystują one i interpretują Biblię: czy podążają za Pismem Świętym i jego wewnętrznymi zasadami dotyczącymi czytania i rozumienia, czy też podporządkowują Pismo Święte zewnętrznym koncepcjom i zasadom.

¹ WA 1, 233 (tłum. polskie: 95 tez ks. Marcina Lutera przybite na drzwiach kościoła zamkowego w Wittenberdze dnia 31 października 1517 r., w: Wyznanie augsburskie (Konfesja augsburska) z 1530 roku. 95 tez ks. Marcina Lutera z 1517 roku, Bielsko-Biała 2014, s. 79).

4. Zatem kluczowe znaczenie Biblii dla Kościoła prowadzi w nieunikniony sposób do pytania o hermeneutykę. W celu zachowania charakteru Pisma Świętego jako wolnej książki, uchronienia jej przed różnymi próbami podporządkowania jej ludzkim interesom i zapewnienia, że oferuje ona wolne Boże Słowo wszystkim ludziom. W opinii Lutra istniały trzy kluczowe hermeneutyczne zasady: 1. samouwierzytelnienie Pisma Świętego (Pismo Święte jest jedynym gwarantem swojego autorytetu); 2. samointerpretacja Pisma Świętego (jeden fragment Pisma Świętego można zrozumieć w odniesieniu do innego fragmentu Biblii i wychodząc od głównego tematu całej Biblii – Jezusa Chrystusa); 3. jasność Pisma Świętego (Pismo Święte jest jasne i jednoznaczne w odniesieniu do swojego podstawowego przesłania o zbawieniu, chociaż pewne poszczególne fragmenty mogą być trudne w zrozumieniu). Razem z tymi hermeneutycznymi zasadami sformułowanie *sola Scriptura* stało się wyznacznikiem tożsamości luterańskich Kościołów. Luteranie są przekonani, że prawdziwa pewność ich zbawienia opiera się na Piśmie Świętym, które z całą pewnością jest Bożą obietnicą i wolą dla nas. Zgodnie z luterańskim rozumieniem, dając nam tę jednoznaczną jasność co do zbawienia, Pismo Święte jest również podstawą jedności Kościoła.

5. Luteranie na całym świecie darzą Biblię ogromnym szacunkiem. To jednak nie oznacza, że w Kościołach luterańskich nie ma dyskusji na temat Biblii i jej interpretacji. Obecnie w luterańskiej wspólnocie istnieją kontrowersje dotyczące właściwego interpretowania Pisma Świętego i jego konsekwencji w kontekście każdego z Kościołów. Do takich kontrowersji w dwudziestym wieku zaliczały się:
 - znaczenie pojęć *Volk*, rasa lub naród dla Kościoła (antysemityzm w nazistowskich Niemczech, apartheid w Republice Południowej Afryki),
 - ordynacja kobiet,
 - kwestie seksualności.

6. W dyskusjach na temat tych kontrowersji obrońcy wszystkich stron twierdzili, że Biblia jest po ich stronie. Argumentowali, że mogą uzasadnić swoje stanowisko, odnosząc się do Biblii i że byli wręcz zobowiązani przez Biblię do podtrzymania tego stanowiska. W pewnych kontrowersyjnych kwestiach luterańska wspólnota znalazła wspólne stanowisko (np. przeciwko rasizmowi i wykluczeniom etnicznym). Udało się to dzięki wspólnemu czytaniu i dyskusji nad tekstami biblijnymi w celu osiągnięcia wspólnego zrozumienia Biblii. W innych kontrowersyjnych kwestiach większość Kościołów w luterańskiej wspólnocie w końcu opowiadała się za jedną opcją, pomimo sprzecznych sformułowań w samej Biblii (np. w kwestii ordynacji kobiet 1 Kor 11,2-11 jest przeciwne do 1 Kor 14,34-35 lub 1 Tm 2,12-15), ponieważ proces wspólnego czytania i dyskusji odpowiednich tekstów biblijnych zakończył się jednomyślną zgodą co do interpretacji, również w odniesieniu do spornych tekstów. Ponadto istnieją jeszcze te kontrowersyjne tematy, które stale podlegają dyskusji (np. homoseksualizm). Z tego powodu decyzje podjęte na te tematy są dalej intensywnie dyskutowane w tych Kościołach, których dotyczą. Dlatego też proces wspólnego czytania i dyskusji na temat odpowiednich tekstów biblijnych nie został jeszcze zakończony – ani w Kościołach, ani w ŚFL.
7. Ta obserwacja kieruje naszą uwagę na kontekstualny charakter jakiegokolwiek interpretowania Biblii. W związku z pewnymi kontrowersyjnymi zagadnieniami oczywiste jest, że na interpretację odpowiednich tekstów biblijnych silny wpływ mają uwarunkowane społeczno-kulturowo czynniki i sposoby rozumienia. Szczególnym wyzwaniem dla ŚFL jako globalnej wspólnoty Kościołów jest rozpoznanie, kiedy należy znaleźć wspólne rozumienie tekstów, które dotyczą kontrowersyjnych zagadnień, a kiedy możliwe jest życie pomimo różnic.
8. W efekcie istnieje wiele otwartych pytań, które pojawiły się w globalnej wspólnocie luterańskiej. Ponieważ są one ukryte w praktycznie

wszystkich debatach i kontrowersjach, należy się z nimi otwarcie zmierzyć:

- Jak czytamy Biblię? Jak ją interpretujemy?
 - W jaki sposób czytanie Biblii inspiruje i nakierowuje kościelne debaty i kościelne decyzje?
 - W jaki sposób osiągamy konsensus dotyczący znaczenia biblijnych wypowiedzi?
 - Jakie aspekty i zasady metodologiczne należy brać pod uwagę, żeby odpowiedzialnie czytać Biblię?
 - W jaki sposób historyczno-krytyczne badania biblijne wpływają na teologiczną interpretację Biblii w Kościołach dzisiaj?
 - Jakiego prowadzenia i orientacji możemy oczekiwać z czytania Biblii?
 - Czy różne konteksty (kulturowe, społeczne itp.) mogą prowokować albo wręcz wymagać różnych teologicznych interpretacji Biblii?
 - W jaki sposób możemy sobie radzić z różnicami w poglądach na wiarę, które muszą być przyjęte jednomyślnie, a adiaforami, które zezwalają na wiele różnych odpowiedzi?
 - Czy istnieje uzasadniona „krytyka Biblii przez Biblię” (tak jak luterska krytyka Jakuba argumentami Pawła), a jeśli tak, w jaki sposób możemy się nią zająć?
9. W celu zmierzenia się z tymi pytaniami ŚFL rozpoczęła wewnątrz globalnej luterskiej wspólnoty proces studyjny, dotyczący luterskiej hermeneutyki trwający w latach 2011-2016. Za pomocą nowego, interdyscyplinarnego formatu metodologicznego ten prawdziwie globalny i międzykulturowy proces studyjny połączył egzegetów, historyków religii, ekspertów ds. Reformacji, teologów systematycznych ze wszystkich regionów ŚFL. Odbyły się cztery konferencje, każda z nich skupiała się na jednej biblijnej księdze: Nairobi, Kenia (2011, Ewangelia Jana); Eisenach, Niemcy (2013, Księga Psalmów); Chicago, USA (2014, Ewangelia Mateusza); Aarhus, Dania (2015, listy Pawła).

Wyniki tych konferencji zostały już opublikowane albo stanie się to w najbliższym czasie².

10. Pierwsza konferencja skupiała się na Ewangelii Jana. Powodem, dla którego rozpoczęto od tej księgi, była chęć większego skupienia się na metodologicznych aspektach biblijnej interpretacji i wyjaśnienia ogólnego rozumienia hermeneutyki teologicznej. Dyskusja podczas tej pierwszej konferencji pomogła odślonić te pytania i perspektywy, które wiążą się z biblijną interpretacją. Stało się jasne, że należy rozróżnić poszczególne sytuacje i miejsca czytania i interpretowania Biblii. Należą do nich: indywidualne czytanie Biblii, użycie tekstów biblijnych podczas modlitwy, interpretacja biblijnego tekstu podczas kazania czy studium biblijnego, wykorzystanie tekstów biblijnych podczas debat kościelnych i podejmowania decyzji, egzegeza akademicka, wykorzystanie Biblii dla wyjaśnienia pytań doktrynalnych i moralnych itp. Wszystkie te sytuacje przedstawiają ich własne, specyficzne hermeneutyczne wyzwanie. Jasne stało się również to, że biorąc pod uwagę różnorodność współczesnych praktyk czytania i interpretowania Biblii w globalnie różnorodnych kontekstach, niemożliwe jest sformułowanie listy wspólnych zasad dotyczących czytania i interpretacji tekstów biblijnych. Konferencja dała mocne poczucie różnorodności kontekstualnego czytania i interpretacji, co zostało jeszcze wzmocnione różnymi

2 Por. „*You have the Words of Eternal Life*”. *Transformative Readings of the Gospel from a Lutheran Perspective*, red. K. Mtata, „LWF Documentation” t. 59: 2014, https://www.lutheranworld.org/sites/default/files/LWF-Doc-57-Words_of_Eternal_Life-EN_o.pdf (dostęp: 22.02.2017); *Singing the Songs of the Foreign Lands. Psalms in Contemporary Lutheran Interpretation*, red. K. Mtata, K.-W. Niebuhr, M. Rose, „LWF Documentation” t. 59: 2014, https://www.lutheranworld.org/sites/default/files/LWF-DTPW-DOC_59_Psalms.pdf (dostęp: 22.02.2017); *To All the Nations: Lutheran Hermeneutics and the Gospel of Matthew*, red. K. Mtata, C. Koester „LWF Studies” r. 2015, t. 2, https://www.lutheranworld.org/sites/default/files/dtpw-studies-201502-to_all_nations-full.pdf (dostęp: 22.02.2017); *Pauline Hermeneutics. Exploring the „Power of the Gospel”*, red. E.-M. Becker, K. Mtata, „LWF Studies” r. 2016, t. 3, https://www.lutheranworld.org/sites/default/files/dtpw-studies-201602-pauline_hermeneutics_low.pdf (dostęp: 27.02.2017) – przyp. red.

opiniami dotyczącymi roli tradycyjnych luterzańskich wyznań, takich jak „Księga zgody” (w szczególności „Wyznanie augsburskie”). Niektórzy uznawali te wyznania za ścisłe, doktrynalne wskazówki biblijnej interpretacji, inni natomiast uważali takie stanowisko za niewłaściwe podporządkowanie Pisma Świętego doktrynom, które powstały w określonym czasie i kontekście. Przyznawanie wyznaniom takiego znaczenia uznawali oni za naruszenie rozróżnienia przewidywanego przez samą „Księgę zgody” pomiędzy głównym autorytetem (Pismem Świętym) a autorytetem o drugorzędym charakterze (wyznaniami), co zakłada samoograniczenie się wyznań względem Pisma Świętego. Oprócz tego głównego i fundamentalnego problemu konferencja sformułowała również kilka bardziej otwartych pytań, które dotyczą wszystkich wspólnot luterzańskich:

- W jaki sposób nasze zbory i Kościoły mogą nie tylko wiernie interpretować Pismo Święte, ale również stać się żywą interpretacją Ewangelii dla innych?
- W jaki sposób możemy działać odpowiedzialnie w procesie interpretowania i komunikowania tych fragmentów biblijnych, które uważamy nie tylko za niejasne i trudne, ale również za obraźliwe i opresyjne?
- W jaki sposób nasz kontekst wpływa na czytanie Pisma Świętego? Jak dalece Pismo Święte pomaga zrozumieć nasz kontekst, a jak dalece stanowi dla niego wyzwanie?
- W jaki sposób ci, którzy prowadzą innych w czytaniu Pisma Świętego, mogą ich uzdolnić do bycia wiernymi i dojrzałymi czytelnikami bez narzucania własnego sposobu czytania?
- Jaką rolę, obok interpretatora i kontekstu, pełni w wykładzie tekstów biblijnych Duch Święty?
- Jakie znaczenie mają lokalne tradycje? Czy lokalne tradycje (duchowe i świeckie) odgrywają rolę w naszym teologizowaniu i interpretacji tekstów biblijnych lub wpływają na nie? Jeśli tak, w jaki sposób?

- W jaki sposób możemy unikać antyżydowskich sposobów interpretowania Pisma Świętego podczas zwiastowania i katechezy?
 - W jaki sposób luterańska hermeneutyka może czerpać z bogactwa interpretacji innych chrześcijańskich tradycji i wносить do niego coś od siebie?
11. Druga konferencja miała miejsce w Eisenach, w Niemczech, niedaleko zamku Wartburg, w którym Luter tłumaczył Nowy Testament. Skupiała się ona na Księdze Psalmów i pomogła wyjaśnić kilka pytań, które pojawiły się na pierwszej konferencji. Pomocny okazał się wkład kilku referentów z innych tradycji wyznaniowych. Dzięki wspólnemu czytaniu i interpretacji psalmów oraz dzięki przemyśleniom dotyczącym ich hermeneutyki, uczestnicy nauczyli się rozróżniać zarówno mnogość kontekstów, jak i wspólność ludzkich doświadczeń. Zwłaszcza w psalmach błagalnych sprzeczności życia postrzega się jako wspólne dla wszystkich kontekstów, ponieważ mierzą się z nimi wszyscy ludzie, bez względu na różnice w kontekście. Kondycja ludzka, którą w swoich zróżnicowanych kontekstach dzielą wszyscy ludzie, może być rozpatrywana jako wspólna dla wszystkich kontekstów również w innych psalmach. Zatem we wspólnym czytaniu psalmów można głębiej uchwycić kondycję ludzką. Luteranie wszystkich kontekstów dzielą doświadczenie Marcina Lutra z psalmami, że pogłębiają i poszerzają one rozumienie Jezusa Chrystusa. W Jezusie Chrystusie widzimy ludzką kondycję w Bożej obecności. Mimo to istnieją też sposoby czytania i interpretowania psalmów, które są specyficzne dla różnych kontekstów i odpowiadają politycznym, ekonomicznym, kulturowym i religijnym sytuacjom oraz wyzwaniom. Połączenie wspólnego rozumienia opisów kondycji ludzkiej z różnymi kontekstowymi odpowiedziami na teksty biblijne wymaga stałej interpretacji. Kolejną ważną nauką wypływającą z drugiej konferencji było to, że odbiór psalmów w Nowym Testamencie ma istotny wkład w jedność Starego i Nowego Testamentu.

12. Trzecia konferencja, która odbyła się w Chicago w USA, skupiała się na Ewangelii Mateusza. Ta nowotestamentowa księga, ze swoim naciskiem na Zakon, stanowiła dla uczestników wyzwanie ponownego zmierzenia się z bliską relacją pomiędzy Nowym a Starym Testamentem i zachęcała do refleksji nad rolą, rozumieniem i interpretacją Zakonu w Biblii oraz w luterzańskich Kościołach i luterńskiej teologii. Jednym z tematów poruszanych na konferencji było znaczenie skłaniania się Lutera w stronę „dosłownej”, a nie „duchowej” interpretacji, zwłaszcza w przypadku takiego tekstu, jak Kazanie na Górze. Unikając uduchawiania skłaniających do refleksji nakazów tego tekstu, Luter nie wybrał oczywistej interpretacji. Dosłowne znaczenie „antytez” zmusiło go do szukania nowych konceptualnych rozróżnień oddziałujących na wyobrażenie dotyczące prawdziwego i doskonałego życia chrześcijanina. Ponownie jasne stało się, że możliwe jest określenie podstawowych ludzkich sytuacji, do których teksty biblijne odnoszą się, dotykając tego, co wspólne dla wszystkich kontekstów. Zatem wspólne międzykulturowe czytanie i interpretacja tekstów biblijnych prowadzi uczestników do głębszego spotkania z rzeczywistością ich życia.

13. Czwarta konferencja odbyła się w Aarhus w Danii i skupiała na listach Pawła. Szczególną uwagę poświęcono roli, rozumieniu i interpretacji Ewangelii w Biblii oraz w luterzańskich Kościołach i luterńskiej teologii. Niektórzy uczeni, czytając Pawła w świetle jego żydowskiego pochodzenia, stwierdzają pozytywną rolę Zakonu w jego listach i wychodząc od tego poglądu, krytykują luterzańską doktrynę o usprawiedliwieniu. Luterńska hermeneutyka musi krytycznie odnieść się do tego stanowiska, żeby nie zarzucić wyznacznika tożsamości luterńskiej tradycji i nauczania, który stawia w centrum zbawcze znaczenie wiary. Szczegółowe prezentacje jasno pokazały, że refleksja nad relacją pomiędzy Zakonem a Ewangelią w Pawłowej i luterńskiej nauce może być owocnie rozwijana przez dalsze teologiczne objaśnienia roli tradycji i hermeneutyki biblijnej w nauczaniu Pawłowym i luterńskim. Konferencja w Aarhus nie tylko doprowadziła do dokładniejszego rozumienia wielorakiej

kontekstowości wszystkich interpretacji, ale rozwinęła również przekonanie, że wspólne odbieranie różnych kontekstów otwiera nowe, świeże i pobudzające drogi do czytania i interpretacji Biblii.

14. Plony zebrane z tego procesu, zawarte w tym tekście, są przeznaczone do użytku przez wspólnotę ŚFL. Rozdział drugi przypomina podstawowe zasady biblijnej hermeneutyki Lutera, podkreśla dynamiczny charakter jego sposobu czytania Biblii z odniesieniem do tradycji kościelnych i zwraca uwagę na nacisk, jaki reformator kładł na interpretację Pisma Świętego. Rozdział trzeci skupia się na kilku wyzwaniach, z którymi luterańska wspólnota musi się zmierzyć, czytając dzisiaj Biblię. Rozdział czwarty bada możliwości, jakie wspólne czytanie Biblii otwiera przed luterańską wspólnotą. Zamykający rozdział piąty formułuje rekomendacje dla wspólnoty ŚFL, jak poprzez lekturę i interpretację Biblii można ożywić trwające procesy wzajemnego uczenia się i wspólnego świadczenia.

2. Co znaczy *sola Scriptura*? Czytanie Biblii w świetle Reformacji luterańskiej

2.1 Luterskie rozumienie i egzegeza Biblii

15. Luter był zasadniczo przekonany, że Biblia 1. sama objawia swoje znaczenie; 2. jest wiarygodna, ponieważ przez objawianie Bożej woli i dzieła sama się autoryzuje; 3. to, co ona objawia, wystarcza jako wiedza o Bogu i Bożym dziele zbawienia i daje nam pewność bycia zbawionym.
16. Zatem praktycznie od początku Luter odrzucał średniowieczną koncepcję „poczwórnego sensu Pisma Świętego”, która, oprócz „dosłownego znaczenia”, zakłada trzy dalsze formy „alegorycznego znaczenia”: każde słowo w Biblii ma ukryte etyczne, eklezjalne i eschatologiczne znaczenie, które może stać się jawne poprzez interpretację. Jednak Luter uważał, że ta „alegoryczna” interpretacja jest arbitralna i stosując ją, wkłada się coś do tekstu, a nie oczekuje jedynie, że tekst sam będzie mówił. Dlatego „dosłowne znaczenie” miało dla Lutera absolutne pierwszeństwo.
17. Jednak dla Lutera „dosłowne znaczenie” nie odnosiło się do tego znaczenia, które tekst miał w swoim oryginalnym historycznym kontekście. „Dosłowne znaczenie” bierze się z tej funkcji tekstu, która ma prowadzić ludzi w wierze w Chrystusa i wzbudzać ją: *was Christum treibet* („co niesie/zwiastuje Chrystusa”, [dosł.] „co uprawia Chrystusa”). To samo dotyczy Starego Testamentu: Luter czyta Stary Testament – w jego

„dosłownym znaczeniu” – jako świadectwo o Chrystusie lub, dokładniej, jako świadectwo Trójjedynego Boga, który stał się człowiekiem w Chrystusie. Zatem Luter potwierdza jedność Starego i Nowego Testamentu, co zakłada, że Stary Testament powinien być czytany w świetle Nowego.

18. Biblia Lutera jest wyjątkowa, różna od wszystkich innych tłumaczeń Biblii: zawiera w sobie wszystkie księgi Biblii hebrajskiej, ale w zmienionej kolejności. Nie zawiera ksiąg, które są częścią tylko greckiej (i łacińskiej) wersji Biblii hebrajskiej, Septuaginty (i Vulgaty). Luter nazwał je Apokryfami i opublikował jako dodatek do Starego Testamentu. W Nowym Testamencie zmienił kolejność, przesuwając List do Hebrajczyków i List Jakuba – z których oba uznawał za teologicznie problematyczne – na koniec Biblii, razem z Objawieniem św. Jana.
19. To pokazuje, że Luter w sposób jawny był gotów skrytykować Pismo Święte w imię Pisma Świętego lub, mówiąc dokładniej, skrytykować części Pisma Świętego w świetle innych części, które postrzegał jako te, które niosą kluczowe przesłanie Pisma. Na przykład konfrontował słowa Jakuba, że „wiara bez uczynków jest martwa” z Pawłowym przekonaniem, że jesteśmy usprawiedliwieni tylko z wiary, bez uczynków.
20. Luter stworzył kilka istotnych zasad hermeneutycznych do mierzenia się z kontrowersyjnymi, niejasnymi tekstami biblijnymi:
 - Nie powinniśmy oczekiwać, że w każdym biblijnym fragmencie znajdziemy cały obraz. Na przykład Luter podkreśla, że za każdym razem, gdy Paweł i Jan skupiają się na najważniejszej prawdzie o łasce i wierze, Mateusz uwypukla znaczenie uczynków, nie lekceważąc jednak podstawowej idei o usprawiedliwieniu tylko z wiary.
 - Rozróżnienia pomiędzy Zakonem a Ewangelią należy stosować jako podstawową zasadę hermeneutyki. Ważne jest, by rozumieć, że to rozróżnienie nie odpowiada rozróżnieniu pomiędzy Starym

a Nowym Testamentem. Luter nie uważał, że Stary Testament to był Zakon, a Nowy Testament to Ewangelia. W Starym Testamencie jest Ewangelia a w Nowym Zakon. Luter uważał nawet, że ten sam tekst może funkcjonować jako Zakon albo Ewangelia, w zależności od tego, czy czytelnik odbiera go jako żądanie czy obietnicę. Jednak kluczowym przesłaniem Biblii jest Ewangelia o Bożej zbawiającej łasce. Zatem to, w jaki sposób należy podejść do wypowiedzi Zakonu, można rozstrzygnąć tylko w relacji z Ewangelią.

- Nauka o dwóch regimenciech [królestwach] ma również znaczenie hermeneutyczne. Luter twierdzi, że Biblia nie instruuje nas, jak mamy organizować nasze życie zewnętrzne. Ona nie mówi nam, jak mamy rządzić krajem, wychowywać dzieci, budować dom, uprawiać zboże itp. Zatem Luter uważa, że np. Kazanie na Górze nie odnosi się do władz państwowych: to nie władze mają nadstawić drugi policzek. Ponieważ ich obowiązkiem jest strzeżenie zewnętrznego pokoju i sprawiedliwości, są upoważnione, a czasem nawet zobowiązane do skorzystania w tym celu z przemocy.

2.2 *Sola Scriptura* i tradycja Kościoła

21. Zasada *sola Scriptura* zakłada ograniczenie autorytetu kościelnej doktryny. Mówiąc dokładniej, zmieniała autoryzację doktryny kościelnej. Nie jest ona już prawdziwa dlatego, że jest autoryzowana przez władze Kościoła, ale jest prawdziwa, dlatego (i jeśli oraz o tyle, o ile) jest odpowiednim wyrażeniem Pisma Świętego. Zatem Pismo Święte jest kryterium kościelnej nauki. Czytanie Pisma Świętego może skończyć się odrzuceniem doktryny.
22. Żadna władza kościelna – ani papież, ani sobór – nie może rościć sobie wyłącznego prawa do interpretowania Pisma. Papież oraz sobory mogą się mylić i faktycznie mylili się. To nie oznacza, że tradycje i doktryny kościelne są nieistotne – to oznacza jedynie, że ich autorytet jest ograniczony przez Pismo Święte.

23. Luter, a przede wszystkim Melanchton, wysoko cenili doktrynalną tradycję Kościoła. W swojej słynnej retrospektywie z 1545 roku o swojej drodze do Reformacji Luter wspomina, że ucieszył się, gdy swoją interpretację biblijnego pojęcia „sprawiedliwość Boża” znalazł również w dziele św. Augustyna pt. „Duch a litera”. Zatem nie zdyskredytował głosu tradycji kościelnej, ale raczej przyjmował ją, gdy zgadzała się ona z jego interpretacją Pisma Świętego. Czuł się jednak zobowiązany odrzucić tradycję, jeśli sprzeciwiała się ona temu, co rozumiał jako jasne znaczenie Pisma Świętego, np. gdy podczas Wieczerzy Pańskiej wino otrzymywali wyłącznie kapłani. Zatem kościelnej tradycji przypisał drugorzędny autorytet.
24. Reformacja luterańska ustanowiła doktrynalną tradycję: wyznania luterańskie. Te wyznania odzwierciedlały swoją pozycję w relacji z Pismem Świętym: ich autorytet jest drugorzędny, podczas gdy autorytet Pisma Świętego jest pierwszorzędny. Opisują one koło hermeneutyczne pomiędzy Pismem Świętym a tradycją wyznaniową: wyznania interpretują Pismo Święte i jednocześnie muszą być sprawdzone i krytycznie przeanalizowane w świetle Pisma Świętego. Zatem z jednej strony wyznania pomagają czytać Pismo Święte, podczas gdy z drugiej strony podlegają ocenie w świetle Pisma Świętego. To koło hermeneutyczne stanowi ciągłe wyzwanie dla luterańskiej lektury Biblii.

2.3 Paradoks rozumienia: objawienie i interpretacja

25. Reformatorzy dzielili przekonanie, że prawda Biblii jest objawiona przez samą Biblię. Fakt, że nie możemy zrozumieć prawdziwego znaczenia Biblii za pomocą własnych sił i środków, ale musimy otrzymać je z zewnątrz jedynie z łaski, jest hermeneutyczną konsekwencją nauki o usprawiedliwieniu tylko przez wiarę.
26. Jednak reformatorzy uważali, że ważne jest, by kształcić ludzi w rozumieniu Biblii. Luterańscy teologowie zawsze podkreślali, że czytanie

i interpretowanie Biblii jest wyzwaniem. Nie przez przypadek badania nad biblijną egzegezą były kultywowane i rozwijane w Kościołach protestanckich.

27. Napięcie pomiędzy objawieniem a interpretacją wymaga szczególnego etosu czytania. Luter za trzy główne zasady towarzyszące trafnemu i autentycznemu czytaniu Biblii uznawał modlitwę, medytację i osobistą walkę z pokuszeniem.
28. Mnogość i różnorodność biblijnych głosów czyni zadanie zrozumienia Biblii jeszcze trudniejszym. Ze względu na różne perspektywy w Biblii niektórzy twierdzą, że konieczne jest, by władze kościelne orzekły, która interpretacja jest właściwa, a która nie (w taki sposób na przykład Erazm z Rotterdamu argumentował przeciw Lutrowi). Z drugiej strony Luter odpowiadał, że Biblia w swoim najgłębszym sednie, czyli w Ewangelii o usprawiedliwieniu jedynie przez wiarę, jest jasna i jednoznaczna oraz zwiastuje pewność o prawdzie tej Ewangelii: „Duch Święty nie jest sceptykiem”³. Zatem interpretacja różnych tekstów biblijnych musi wywodzić się z tego kluczowego zrozumienia i na nim opierać. Według Lutera prawdziwe znaczenie Biblii w każdej jej części jest tym, co „co niesie/zwiastuje Chrystusa”⁴.
29. Hermeneutyczna zasada, by ukazywać „co niesie/zwiastuje Chrystusa”, oznacza zadanie interpretacji. Koncepcja „werbalnej inspiracji” (każde słowo Biblii jest natchnione, a nawet podyktowane bezpośrednio przez Boga) nie jest zatem odpowiednim wyrażeniem luterańskiej hermeneutyki, mimo że ciągle na nowo była i jest broniona przez luterańskich teologów.

3 WA18, 605 (tłum. polskie: M. Luter, *O niewolnej woli*, tłum. W. Niemczyk, Świętochłowice 2002, s. 66).

4 Por.: WADB7, 385 (tłum. polskie: M. Luter, *Przedmowy do ksiąg biblijnych*, tłum. J. Krzyspień, Warszawa 1992, s. 98n).

3. Wyzwania dla dzisiejszego interpretowania Biblii

30. Nie istnieje czytanie Biblii bez jej interpretowania. Nawet jeśli nie ośmielimy się zejść tak daleko jak Luter i zmienić kanon ksiąg biblijnych, nadal angażujemy się w proces hermeneutyczny za każdym razem, gdy czytamy. Zatem podstawowe pytanie dotyczące interpretacji nie brzmi: „Tak czy nie?“, ale: „Jaki rodzaj interpretacji jest dzisiaj ważny dla luteran?“. To pytanie rodzi wiele obaw, z których niektóre przedstawiamy poniżej do dalszej refleksji.

3.1 Kontekstualna interpretacja Biblii pośród różnorodności kulturowej

31. Gdy czytamy biblijną perykopę, robimy to za pomocą potrójnych soczewek: najpierw czytamy ją jako dwudziestopiętnastowieczni chrześcijanie (z wiedzą ze Starego i Nowego Testamentu). Po drugie czytamy jako luteranie (z wiedzą o Lutrze i jego pismach). Po trzecie czytamy jako ludzie, którzy mają konkretną płeć [gender], wiek, pochodzenie, kulturę i wykształcenie, którzy żyją w konkretnym zakątku świata (w pełni świadomi wojen i terroryzmu, niepokoju politycznych, nierównego podziału dóbr i władzy oraz kryzysów ekologicznych i wszelkich innych). W związku z tym, że przy czytaniu towarzyszą nam te wszystkie kwestie, a także wiele innych, osobistych, dany tekst rozumiemy w sposób, który różni się od tego, w jaki czytają go inni. Zatem interpretowanie Biblii pośród różnorodności kulturowej jest

wzbogacającym doświadczeniem, ponieważ pozwala nam docenić wartość i stronniczość naszego własnego sposobu czytania i tego, który cechuje innych. Boże Słowo może nas spotykać i poruszać bez względu na to, gdzie się znajdujemy.

32. W procesie czytania Biblii pierwszym krokiem jest tłumaczenie na lokalny język. Prawdopodobnie nie podejmujemy tego kroku sami i często nawet się nad nim nie zastanawiamy, ponieważ zwykle po prostu czytamy Biblię w swoim ojczystym języku. Czytelnicy mogą zadawać sobie pytania: Co to oznacza? Czy ten tekst należy brać dosłownie, czy w przenośni? Jakie może być jego tło historyczne i w jaki sposób przekłada się ono na naszą obecną sytuację? Mogą się również pojawić następujące pytania: Czy jest to dla nas Zakon, czy Ewangelia? Czy mówi nam coś o sytuacji, w której się znajdujemy? Czy możemy wyczytać z niego jakieś przesłanie dotyczące np. decyzji związanych z seksualnością? W tym rozdziale skupimy się na wyzwaniach, jakie stawia interpretacja.

3.2 Nieustający proces tłumaczenia

33. Problem Lutra dotyczący tego, jak sprawić, żeby hebrajski prorok mówił po niemiecku (i pozostał hebrajskim prorokiem) jest problemem, z którym mierzy się każdy tłumacz. Na innym poziomie pojawia się poważniejsze zagadnienie, związane z tym, jak tłumaczyć sformułowania, które pokazują różne postrzeganie rzeczywistości. Zwłaszcza w odniesieniu do takich tematów, jak etapy życia, dom, rodzina, relacje seksualne i ciało wiele pytań pozostaje bez odpowiedzi. Odnośnie do tych i innych zagadnień każdy tłumacz musi rozważyć, ile może wnieść do swojej kultury z obcego (i starożytnego) światopoglądu. Ewangelia może przyjść do nas w innym odzieniu niż to z czasów Jana czy Pawła, Lutra, a nawet z naszych własnych, poprzednich doświadczeń.

3.3 Historyczno-krytyczne czytanie Bożego Słowa

34. Historyczne rozumienie Bożego Słowa jako produktu ludzkiej kultury, stanowi kolejne wyzwanie. Poprzez historyczno-krytyczną metodę rozumiemy zestaw narzędzi, wykształconych w osiemnastym wieku w egzegezie biblijnej, których celem jest wyciągnięcie na światło dzienne tak wielu historycznych informacji o tekście (takich jak prawdopodobne daty i miejsca powstania, autorstwo, wykorzystane źródła literackie oraz inne tradycje stojące w tle danego tekstu), ile się da. Mimo że w czasach przednowoczesnych nie ignorowano różnych perspektyw w Biblii, większe skupienie na różnorodności biblijnych głosów nastąpiło dzięki badaniom historycznym. Teraz, w ostatnich dziesięcioleciach, uczeni skupili się także na takim sposobie czytania, który kładzie nacisk na przesłanie tekstu jako dzieła literackiego, niezależnie od jego pochodzenia.
35. Podczas gdy historyczno-krytyczne badania zwiększyły odległość historyczną pomiędzy tekstami biblijnymi a ich interpretatorami, pogłębiły jednocześnie pojmowanie Bożego Słowa jako dynamicznej siły, która do każdego pokolenia przemawia słowami dla tego pokolenia zrozumiałymi. W wielu księgach można rozpoznać wewnątrzbiblijne dialogi, z których późniejsi autorzy czerpali, przekształcając wcześniejsze objawienia w kolejnych miejscach (jest to szczególnie widoczne, choć nie występuje tylko tam, w księgach prorockich, zob. na przykład Oz 1,2-2,15, a następnie Oz 2,16-3,5). Takie działania nie były uznawane za zdradę wcześniejszego Bożego Słowa, ale za sposób wiernego do niego nawiązania i poszerzania jego znaczenia.

3.4 Biblia jako księga przekazująca doświadczenie kontaktu z żywym Bogiem

36. To, jak rozumiemy Biblię jako „Słowo Boga”, jest jednym z najpoważniejszych zadań, z jakimi się mierzymy. Historyczno-krytyczne podejście,

oprócz uwidocznienia historycznego dystansu pomiędzy czasami współczesnymi a starożytnymi, zmieniło również pojmowanie Biblii jako Bożego Słowa. W jaki sposób teksty biblijne można nadal uznawać za świadectwa Bożego objawienia, skoro są już traktowane jako produkty ludzkiej kultury? Czy widzimy, że Bóg ciągle zwraca się do nas przez teksty biblijne i ich interpretację, mimo że słowa z Biblii nie są dokładnymi cytatami? Chrześcijanie różnie odpowiadają na te pytania – jedni odrzucają takie podejście, uważając, że Boże słowa zostały podyktowane Bożym skrybom, inni postrzegają Biblię jako zbiór świadectw wiary, których celem jest budzenie, kształtowanie i wzmacnianie wiary. Obok tych dwóch stanowisk istnieje cały szereg pozycji pośrednich. Te różnice są głębokie i nie należy ich oceniać negatywnie. Powinniśmy raczej cieszyć się tym, że możemy słuchać Bożego głosu poprzez nasze różne doświadczenia i sposoby rozumienia siebie nawzajem i świata.

3.5 Kościół jako przestrzeń rezonansowa Biblii

37. Nasze kościelne konteksty stawiają przed nami kolejne wyzwanie. Ponieważ luterańskie wyznania uznają Biblię hebrajską i Nowy Testament za Biblię chrześcijańską, każdy z testamentów uznają za hermeneutyczną wskazówkę do czytania drugiego testamentu w Kościele. Co więcej, Kościół jest również wspólnotą interpretacji i uczenia się. W szczególności globalna luterańska wspólnota jest naszą przestrzenią rezonansową. Na przykład zasada *sola Scriptura* prowadzi nas do postrzegania innych pism (np. pism ojców) jako mających mniejszą wartość. Ponadto nasze czytanie jest ukształtowane przez takie centralne teologiczne koncepcje, jak „jedynie z łaski”, Zakon i Ewangelia, kapłaństwo wszystkich wierzących, czy krzyż. Określają one, jak postrzegamy Jezusa i naszą własną służbę na poziomie indywidualnym i poziomie wspólnoty.

3.6 Napięcie pomiędzy tym, co powszechne, a tym, co szczególne

38. Jednym z największych zadań, z jakimi musimy się zmierzyć, jest świadomość napięcia pomiędzy tym, co powszechne, a tym, co szczególne. Kościół w naszych czasach tworzy globalną wspólnotę, do której z dumą należymy. Jednocześnie postmodernizm położył nacisk na osobliwość kosztem jednolitości. Dlatego dzisiaj wielu grupom w Kościele i społeczeństwie dajemy przestrzeń do tego, by mogli znaleźć na nowo swoje poglądy i doświadczenia w Biblii i społeczności wiary. Wiele z tych grup pisemnie opracowało swoją hermeneutykę; należą do nich na przykład teologie feministyczne, które poruszyły także kwestie rasy, klas i kultury, teologie wyzwolenia, teologie queer, teologie dalitów i inne. Musimy zatem wziąć pod uwagę istotność i znaczenie różnorodności kontekstowych przestrzeni rezonansowych Biblii. To jednak narzuca nam kolejne wyzwanie. Zasada kontekstowości zakłada, że to, co jest pomocne w jednym kontekście, w innym może być irytujące albo destabilizujące – doświadczyły tego grupy pozbawione władzy wtedy, gdy ignorowano ich sposób interpretacji.

3.7 Rozważania metodologiczne: różne spirale hermeneutyczne

39. Jeżeli przyjrzymy się temu, w jaki sposób powstała Biblia, zrozumiemy, że hebrajskie Pismo Święte pozwoliło pierwszym chrześcijanom zrozumieć osobę i dzieło Jezusa jako Chrystusa. Jezus stworzył etos miłości, który jest radykalnie inkluzyjny, nadający tożsamość i znosi kulturowe i religijne ograniczenia wszelkiego rodzaju (zob. także Ga 3,28).
40. Hebrajskie Pismo Święte (to, co Nowy Testament nazywa „Zakonnem i prorokami”, zob. np. Mt 5,17; Łk 24,44) pozwoliło chrześcijanom zrozumieć, że Jezus z Nazaretu nie był twórcą nowej religii,

ale długo oczekiwanym Mesjaszem dla Izraela i całego świata. Pierwsze Ewangelie chciały to jasno powiedzieć. Piotr, Jakub i inni apostołowie, tacy jak Paweł, pomimo presji zarówno ze strony chrześcijan, jak i politycznych i religijnych władz ich miast, inaczej rozumieli to, co oznacza być wiernym Jezusowi Chrystusowi. Zatem Nowy Testament powstał jako zbiór, który interpretował różne doświadczenia z Jezusem i jego uczniami w świetle perspektywy „ludu Bożego”, odczytywanej ze Starego Testamentu, ale biorąc pod uwagę nowe zagadnienia i wyzwania. Na przykład Nowy Testament zawiera wyobrażenia Zakonu i sprawiedliwości, które są tak różnicowane, jak te u Mateusza, Pawła i Jakuba. Ci autorzy czerpali ze swojego własnego rozumienia Pisma, cytując różne teksty, a nawet wykorzystując je do wyrażania odrębnych niuansów.

41. Autorzy biblijni, stosując odwołanie biblijne dla nowego argumentu czy sytuacji, tak jak ewangelisci czy Paweł, wracają do Pisma Świętego, które cytują. Czyniąc to, nie tylko powtarzają tekst, ale raczej czytają go na nowo w świetle sytuacji, w której się znajdują. Zatem biblijne interpretacje można przedstawić jako spiralę hermeneutyczną (jest to lepszy obraz niż opisywanie ich jako prostej drogi czy zamkniętego okręgu), ponieważ jest to proces, który trwa: „wracanie” do tekstu biblijnego oznacza słuchanie go, mając jednocześnie w głowie pytania naszych czasów i kontekstów oraz oczekując na odnalezienie w jego świetle odpowiedzi. Czytanie Biblii w ten sposób zmienia naszą sytuację, ponieważ wpływa na nasze rozumienie jej. Ani Biblia, ani nasza sytuacja nie są statyczne; interpretacja sprawia, że tekst i kontekst zaczynają na siebie dynamicznie oddziaływać. To odnosi się zarówno do sposobu, w jaki Paweł korzysta z Biblii, jak i w jaki Luter czyta Pawła. Zatem interpretacja wiąże się z rozróżnieniem głosów biblijnych i pozwoleniem im, by mówiły do nas dzisiaj, nawet jeśli sprawdzając, w jaki sposób każdy z nich świadczy o Bogu, odkryjemy pewne napięcia, jakie pomiędzy nimi istnieją. Nie możemy postępować inaczej.

4. Możliwości czytania i rozumienia Biblii w XXI wieku

42. Czytanie i rozumienie Biblii jest jednym z najbardziej obiecujących zadań Kościołów luterańskich. Dzięki temu luteranie na całym świecie mogą przypominać, zwiastować i praktykować przesłanie Ewangelii w życiu kościelnym i społecznym przez to, że zwracają się ku pierwotnej postaci tej Ewangelii w pismach Starego i Nowego Testamentu (np. 1 Kor 15,1-5).
43. Czytanie i rozumienie Biblii w Kościołach luterańskich XXI wieku daje:
 1. wspólną płaszczyznę dla wyrażania chrześcijańskiej wiary, nadziei i miłości;
 2. wspólną platformę dla szukania szerokości i głębokości w znaczeniu tekstu;
 3. angażowania się w globalny dialog dotyczący tożsamości luterańskiej wiary i etyki;
 4. rozwijania w ogólnościowym poszukiwaniu równowagi pomiędzy siłą polityki, religii i kultur – charakterystycznego znaku firmowego Kościołów luterańskich.

4.1 Wspólna płaszczyzna

44. Chrześcijanie wszystkich pokoleń za każdym razem, gdy czytają Biblię, znajdują wspólną płaszczyznę. W ciągu 2000 lat historii kościelnej teksty biblijne były stale studiowane i cytowane, tłumaczone i przepisywane, komentowane i reprodukowane, debatowano i medytowano na ich temat. Ponadto Biblia jest najsłynniejszą i najczęściej czytaną książką na świecie, a jej wpływ można odczuć na całej kuli ziemskiej.

45. Jubileusz Reformacji przypomina luterńskiej wspólnoty o tym, w jak potężny sposób studia biblijne odnawiają wiarę Kościoła i nadzieję w zbawienną wieść o zmartwychwstaniu Chrystusa. Studiowanie Biblii ma ogromny potencjał wpływania na życie i wpajania chrześcijańskich zasad ducha i miłości poświadczonych w Piśmie Świętym (np. 1 Kor 12-14; J 14-16).
46. Luteranie na całym świecie ponad czasem i przestrzenią mogą łączyć się ze sobą we wspólnym wysiłku ukazywania znaczenia biblijnych tekstów poprzez swoje świadectwo i objaśnianie przesłania Ewangelii (np. Mk 1,14; Rz 1,16) w swoim kontekście.

4.2 Różnorodność znaczeń

47. Biblia jest otwartą księgą, która powinna być dostępna dla wszystkich czytelników, zawsze i we wszystkich językach. Teksty biblijne zostały napisane w różnych językach – hebrajskim, aramejskim i greckim – a potem przetłumaczone na wiele innych języków. Trwające projekty tłumaczeniowe są zasadniczą częścią historii recepcji Biblii. Bogactwo tej recepcji można odnaleźć w literaturze, muzyce i sztuce. Jest ono widoczne w ogromnej różnorodności powodów, dla których ludzie czytają – intelektualnych, liturgicznych czy duchowych – co wynika z różnorodności tematów, form i gatunków, będących nieodłączną częścią kanonu pism biblijnych. Zaliczamy do nich proroctwa i poezję, historyczne opowiadania i moralne napominania, mowy apokaliptyczne i mądrościowe nauczanie, które określają szeroką gamę literackich wypowiedzi, wykorzystywanych przez biblijnych autorów w czasach Starego i Nowego Testamentu. Różnorodne światy języka i tekstu literackich wypowiedzi w pismach biblijnych korespondują ze złożoną historią ich oryginałów i recepcji: za tekstami biblijnymi kryje się szeroka gama religijnych doświadczeń, powiązanych historycznie ze zróżnicowanymi kontekstami geograficznymi i kulturowymi

Bliskiego Wschodu i rejonu Morza Śródziemnego. To z kolei prowadzi do biblijnego kanonu, zawierającego różnorodność znaczeń, które rozpoznają czytelnicy z różnych kontekstów kulturowych, co widzimy w historii recepcji Biblii.

48. Jubileusz Reformacji przypomina luteranom o potężnym darze wieloaspektowych i różnorodnych, stwarzających podziały i jednoczących studiów biblijnych, gdzie duchowni i osoby świeckie, nauczyciele i uczniowie, starzy i młodzi, ludzie Wschodu i Zachodu, Północy i Południa mogą nawzajem sobie objaśniać dającą życie prawdę Ewangelii.
49. Z powodu różnego wieku i płci [gender], statusu społecznego i położenia geograficznego luteranie mogą dzielić się rozpoznaniem, że zróżnicowane czytanie inspiruje do jeszcze bardziej autentycznego postrzegania różnych biblijnych tradycji: mnogość znaczeń w różnych kontekstach ubogaca pierwotne znaczenie tekstów biblijnych. To jest właściwe zadanie studiów biblijnych.

4.3 Globalne dialogi

50. Wspólne zadanie interpretowania Biblii jednoczy luterzańską wspólnotę na całym świecie. Za każdym razem, gdy ludzie studiują Biblię, wspólna świadomość mnogości znaczeń umożliwia globalny dialog dotyczący tekstów – kamieni węgielnych chrześcijańskiej wiary i etyki (np. Mt 5-7). Na przestrzeni wieków wszyscy czytelnicy byli zaproszeni do uczestniczenia w niekończącym się procesie biblijnej interpretacji. W XXI wieku wiele globalnych, politycznych i etycznych wyzwań coraz mocniej domaga się globalnego dyskursu – czy to na polu religijnego współzawodnictwa, wojny i terroryzmu, gospodarki, ekologii, edukacji, płci [gender], seksualności, czy zdrowia. Teksty biblijne, które same zostały napisane podczas trwających negocjacji pomiędzy regionalnymi i uniwersalnymi interesami i roszczeniami (np. Dz 1,8), stanowią

przykład tego, w jaki sposób można postrzegać współczesne światowe problemy w świetle studiów biblijnych: księgi biblijne obecnie bardziej niż kiedykolwiek wcześniej dowodzą przez to swojej ciągłej aktualności.

51. Jubileusz Reformacji przypomina wspólnocie luterńskiej na świecie o potężnym darze kościelnej wspólnoty. W globalnej dyskusji dotyczącej czytania Biblii, która może łatwo zakończyć się w arbitralności i przypadkowości, luteranie mogą opowiedzieć się za studiowaniem Biblii w świetle filologii, historii i hermeneutyki. Zatem z aktualnymi politycznymi wyzwaniem i potrzebami w Kościele i społeczeństwie można zmierzyć się za pomocą solidnych i wiarygodnych metod interpretacji tekstu.
52. Po 500 latach uważnego czytania i studiowania Biblii luteranie – w radości i bólu – nauczyli się dostrzegać, że biblijna interpretacja w luterńskiej tradycji może się powieść tylko jako wspólne działanie, które zawsze objawia przesłanie Chrystusowej Ewangelii i zwraca się w stronę ludzi.

4.4 Luterński znak firmowy

53. Czytanie i rozumienie Biblii w XXI wieku pomaga rozwijać luterński znak firmowy. W świecie poddanym globalnym zagrożeniom i możliwościom, wrogości i współpracy, zastraszaniu i nawiązywaniu kontaktów, Biblia jest bezpieczną przystanią. Teksty biblijne dotyczą wszystkich etapów ludzkiego życia, oferując konkretne, ale ponadczasowe przykłady żalu, smutku, bólu, chwały, skruchy i nadziei. Wszystkie teksty biblijne skupiają się na kluczowym ludzkim pytaniu: Czym jest człowiek w odniesieniu do innych i w swojej zależności od Boga (Ps 8)?
54. Jubileusz Reformacji przypomina luteranom o potężnym darze w postaci Biblii jako księgi Kościoła: Luter był zawsze przekonany, że Biblia

zawiera wnikliwe i egzystencjalne, intelektualne i duchowe, prowokujące i dające pokój wskazówki dla naszej współczesności, wszędzie w świecie. Luteranie będą także dzisiaj na nowo świadkami mocy i wielkości przesłania Ewangelii, jak zostało to pokazane w tekstach biblijnych.

55. W roku 2017 i w następnych latach luteranie są zobowiązani, by podążać swoją drogą przez życie i świat z radosnym towarzyszeniem innych, którzy dzielą z nimi dające życie pragnienie czytania i rozumienia Biblii.

5. Rekomendacje

56. Świątując 500 lat luterańskiej Reformacji, przypominamy, jak zmarłychwstały Chrystus „otworzył Pismo” i nakazał wszystkim naśladowcom głosić przesłanie „wszystkim narodom” (Łk 24,46-47). Jesteśmy globalną wspólnotą, w której Pismo Święte ma zasadnicze dla jej życia miejsce. Dlatego też:

- **Potwierdzamy na nowo centralne luterańskie przekonanie, że sercem Biblii jest jej przesłanie o zbawieniu.** Boży Duch powołuje, gromadzi, oświeca i usprawiedliwia cały Kościół poprzez Ewangelię, którą głosi Biblia. Ewangelia jest „mocą Bożą ku zbawieniu” (Rz 1,16). Całą Biblię należy interpretować w świetle tego niosącego życie przesłania.
- **Zobowiązujemy się uczyć od siebie nawzajem na temat sposobów, w jakich Biblię można najlepiej usłyszeć w naszych różnorodnych kontekstach.** Księgi biblijne zostały napisane w różnych czasach i miejscach oraz zawierają bogactwo perspektyw. Gdy Biblia jest czytana w różnych kontekstach na całym świecie, rodzi nowe perspektywy. Korzystamy z przekonań, które powstały w kontekstach różniących się od naszego własnego, a które stanowią dlań konstruktywne wyzwania. Zobowiązujemy się tworzyć możliwości ludziom z naszych Kościołów członkowskich, dzięki którym mogą poznać i studiować Pismo Święte i dzielić się wnioskami z całą wspólnotą. Dlatego też zobowiązujemy się podjąć nieustającego zadania tłumaczenia Pisma Świętego z języków oryginalnych na poszczególne języki lokalne, by uczynić je dostępnym dla ludzi naszych czasów.

- **Zobowiązujemy się do ciągłego dialogu dotyczącego tych punktów biblijnej interpretacji, co do których członkowie ŚFL się nie zgadzają.** Rozpoznajemy, że interpretacja to proces, który trwa. Kościół to wspólnota, w której można omawiać różne interpretacje, zarówno lokalnie, jak i globalnie. Zobowiązujemy się do prowadzenia dalej dialogu dotyczącego naszego zrozumienia Pisma Świętego w kontekście chrześcijańskiej wspólnoty.
- **Zobowiązujemy się wspierać edukację teologiczną, która przygotowuje duchownych, nauczycieli i osoby przewodzące Kościołowi do efektywnego interpretowania Pisma Świętego.** Biblia zajmuje centralne miejsce w kościelnym zwiastowaniu i nauczaniu. Luterkańska tradycja ceni edukację liderów, którzy korzystają ze swojej znajomości biblijnych języków i są świadomi różnych form interpretacji, które budują wspólnotę wiary. Zobowiązujemy się tworzyć edukacyjne możliwości (włącznie z rozwojem ogólnoswiatowej sieci teologów luterkańskich), które przygotują liderów do angażowania tych, którym służą, w studiowanie Pisma Świętego.
- **Zobowiązujemy się zachęcać Kościół do tego, by uznał Biblię za zasób swojego społecznego zaangażowania.** Staramy się zadbać o to, by nasza duchowa i akademicka praca z Biblią inspirowała również kościelne społeczne zaangażowanie na rzecz „sprawiedliwego, pełnego pokoju i pojednanego świata”, jak zostało napisane w wizji ŚFL⁵.

5 Por.: *LWF Strategy 2012-2017 The LWF Communion – With Passion for the Church and for the World*, [Geneva] 2011, s. 9; dokument dostępny elektronicznie: <https://www.lutheranworld.org/content/resource-lwf-strategy-2012-2017-lwf-communion-passion-church-and-world> (dostęp: 21.02.2017) – przyp. red.

Grupa robocza

W trwający pięć lat hermeneutyczny proces studyjny ŚFL zaangażowanych było ponad sześćdziesięciu luterańskich teologów z siedmiu regionów ŚFL. Całemu procesowi towarzyszyła grupa uczestników, której niektórzy członkowie tworzyli hermeneutyczną grupę roboczą, przygotowującą to oświadczenie.

Członkowie

Mercedes García Bachmann
Eve-Marie Becker
Hans-Peter Grosshans
Craig Koester
Bernd Oberdorfer – przewodniczący
Rospita Siahaan

Pracownik ŚFL

Kenneth Mtata